

SPIS TREŚCI

Przedmowa	5
Wstęp	9
I. Pierwotna religia rzymska	17
Źródła do wczesnej religii	17
Główne teorie dotyczące początków wierzeń rzymskich	19
Charakter pierwotnych wierzeń. Bóstwa rolnicze	21
Bóstwa opiekuńcze domu	23
Bóstwa rzymskiej civitas	28
Bóstwa rodzime i „przybysze”	31
II. Przemiany religijne w okresie wczesnej republiki i organizacja kultu	35
Wpływ religii etruskiej	35
Wpływ religii greckiej	38
Organizacja kultu. Stanowiska kapłańskie	41
Westalki	42
Pontifices i ich kompetencje	42
Augurowie	45
Decemviri sacris faciundis i septemviri epulones	46
Sodalitates	47
Haruspices	48
III. Przemiany religijne w okresie wielkich podbojów	50
Mit o Eneaszu i trojańskich początkach Rzymu	50
Mit o Romulusie	51
Znaczenie ksiąg sybillińskich	53
Problem ofiar ludzkich	54
II wojna punicka. Obrzędy przeblagalne 218 r.	55
Interpretacja religijna klęski nad Jeziorem Trazymeńskim	56

Polityka religijna Kwintusa Fabiusza Maksimusa, Wprowadzenie nowych kultów	57
Ustanowienie ludzi Apollinares	59
Prodigia 207 r. i środki zaradcze celem odwrócenia gniewu bogów	61
Wprowadzenie kultu Wielkiej Macierzy — Kybele	62
Początki kultu wielkich wodzów	64
Scipio jako pierwszy imperator-wybraniec Jowisza	65
Boskie zaszczyty przyznane Scipionowi za życie i po śmierci	69
„Narodziny” kultu bogini Romy i rola Tytusa Flamininusa	70
Sprawa bakchanaliów	71
Inne świadectwa rzymskiej nietolerancji wobec „nowinek” i zabobonów	76
IV. Religia rzymska w dobie kryzysu republiki	78
Kryzys religii?	78
Załamanie podstaw jedności nobilitas	78
Okrucieństwo walk okresu schyłku republiki	80
Manipulacja religijna w życiu politycznym	82
Wpływ filozofii. Podważenie zasad religii?	83
Epikureizm	84
Stoicyzm	85
Akademia sceptyczna	86
Teoria Kwintusa Mucjusza Scewoli — potrójna teologia	87
Poglądy Warrona na religię	89
Wkład Cicerona w filozofię religii. Krytyka przesądów i wróżb	91
Przekazanie poglądów na istotę religii trzech wielkich szkół filozoficznych	93
Problem nieśmiertelności duszy	95
Kult wielkich wodzów a geneza kultu cesarskiego	98
Hercules Invictus patronem imperatorów	99
Rola Mariusza	100
Polityka religijna Sulli	101
Pozycja Pompejusza	104
Nowatorstwo religijne Cezara	105
Czy Cezar dążył do swego ubóstwienia za życia?	107
V. Epoka Augusta	110
Program religijny Augusta	110
Reorganizacja kultu	111
Odbudowa starych świątyń i budowa nowych	113
Kult Apollina i jego świątynia na Palatynie	115
Ludzie Saeculares	117
<i>Eneida</i> Wergiliusza i Ara Pacis	119
Przygotowanie do wprowadzenia kultu cesarskiego: kult boskiego Juliusza	120
Formy kultu Augusta w Rzymie i Italii	121
Kult Augusta i bogów Romy w prowincjach	123

Świątynie w Pergamonie, Nikomedii i Ankyrze	124
Koina prowincjonalne i kapłani kultu cesarskiego na Wschodzie	125
Wprowadzenie kultu na Zachodzie	126
Ara Romae et Augusti koło Lugdunum	127
Ara Ubiorum nad Renem	128
Religia lojalności i pośmiertna apoteoza Augusta	129
Rozwój astrologii i magii	130
Oskarżenia o praktyki magiczne i crimen laesae maiestatis	131
Rozwój starych kultów w municypiach italskich	132
Przykład Lanuwium, Aricji i Bovillae	133
Kult Herkulesa w Tibur, Herculei Augustales	134
Tradycje religijne Ostii	135
Patavium	136
VI. Religia lojalności a wierzenia ludów prowincji (I—II w.n.e.)	138
Polityka Tyberiusza w zakresie kultu cesarskiego	138
Dążenia Kaliguli do jawnej deifikacji	141
Nowatorska polityka Klaudiusza	142
Panowanie Nerona	143
Szeroki rozwój kultu cesarskiego za rządów Flawiuszów	144
Założenia polityki religijnej Antoninów. Trajan	147
Innowacje religijne Hadriana	149
Niepokój religijny w okresie rządów Marka Aureliusza	151
Dążenia Kommodusa do wywyższenia religijnego	152
Nowe formy kultu cesarskiego za rządów Sewerów	153
Rola armii w rozwoju religii lojalności	156
Feriale Duranum	156
Kult signa	157
Główne bóstwa czczone przez armię	159
Wierzenia religijne rzymskiej Brytanii	160
Kulty rodzime prowincji Noricum	162
Siła starej religii w Afryce	163
VII. Celtyckie podstawy wierzeń religijnych Galii rzymskiej	167
Interpretatio Romana a interpretatio Celtica	167
Tradycje celtyckie Galii	168
Najstarsze sanktuaria gallo-liguryjskie	170
Przekazy Cezara i Lukana o głównych bóstwach Gallów	170
Mercurius — główny bóg Galii	173
Jowisz gallo-rzymski (Taranis)	174
Popularność Marsa (Teutates)	175
Apollo gallo-rzymski	177
Minerwa — wielka celtycka bogini—matka?	179
Hercules galijski	179
Esus, Tarvos, Trigaranus i Cernunnos	181
Kult Epony	183

Matres-Matronae i inne boginie-matki	184
Liczne bóstwa galijskie toponimiczne	186
Rola społeczna i polityczna druidów	187
Stosunek władzy cesarskiej do druidów	189
Odrodzenie druidyzmu w III w.	191
VIII. Wielkie religie Wschodu	194
Charakter wielkich religii Wschodu	194
Kult Wielkiej Macierzy Kybele	197
Bogini Maa i fanatici	199
Kulty syryjskie	200
Kulty solarne	200
Jupiter Dolichenus	201
Kulty egipskie. Koncepcja religijna Izdy	202
Rozpowszechnienie kultu	204
Sarapis	204
Organizacja kultu Izdy	206
Wtajemniczenie w misteria	207
Wyznawcy kultów egipskich	208
Mithraizm	210
Geneza mithraizmu	211
Mitologia Mithry. Jego narodziny i tauroctonium	212
Organizacja kultu i misteria	213
Rozpowszechnienie kultu Mithry i jego wyznawcy	217
Stosunek władzy państwowej do mithraizmu	219
IX. Przemiany w starej religii i jej konfrontacja z chrześcijaństwem. Zmiany w polityce cesarskiej	222
Poszukiwanie nowej religii w „wieku niepokoju”	222
Neoplatonizm — filozofia najbliższa religii	223
Rozszerzanie się chrześcijaństwa w świecie rzymskim	224
Problem prześladowań chrześcijan	225
Obrona starej religii grecko-rzymskiej	228
Kult Dionizosa-Bakchusa	229
Asklepios jako bóg-zbawca	229
Popularność przeobrażonego kultu Herkulesa	231
Polityka dynastii Sewerów wobec chrześcijaństwa	234
Edykt Decjusza i jego konsekwencje	235
Polityka religijna Aureliana	236
Koncepcja religijna władzy tetrarchów	237
Ostatnie wielkie prześladowania chrześcijan	237
Konstantyn Wielki i chrystianizacja cesarstwa	239
Zwalczanie religii pogańskich	240
Wykaz skrótów	242
Przypisy	244
Przypisy do przedmowy	244

Przypisy do wstępu	246
Przypisy do rozdziału I	247
Przypisy do rozdziału II	249
Przypisy do rozdziału III	250
Przypisy do rozdziału IV	254
Przypisy do rozdziału V	258
Przypisy do rozdziału VI	263
Przypisy do rozdziału VII	268
Przypisy do rozdziału VIII	272
Przypisy do rozdziału IX	276
Bibliografia	280
Indeksy	292
Indeks bóstw, postaci mitologicznych i terminów religijnych.	292
Indeks osobowy	300
Indeks geograficzny	309